

AIDS'E İLİŞKİN SAĞLIK BİLİMLERİNDE EĞİTİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN BİLGİ VE TUTUMLARININ İNCELENMESİ

Çiçek FADİLOGLU*

Fisun ŞENUZUN**

ÖZET

AIDS tüm dünyada hızla yayılan ve kötü son ile biten bir hastalıktır. A.B.D. özellikle genç nüfusta 13-20 yaş grubunda 21 oranında görüldüğü bildirilmektedir. Hemen hemen tüm çalışmalar özellikle genç kesim üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu çalışmada Sağlık Bilimleri alanında eğitim gören öğrencilerin hastalık konusunda bilgi ve tutumlarını incelemiş ve sonuçta öğrencilerin eksik bilgilenmeden kaynaklanan yanlış tutumları olduğu saptanmıştır.

GİRİŞ VE AMAÇ

Çağımızın vebası sayılan AIDS genelde Kuzey Amerika, Orta Afrika ve Avrupa'da yoğunlaşmış olmakla birlikte hiç bir toplumun bu hastalığa karşı bağışık olmadığı ve gereken önlemler alınmadığı takdirde korkunç bir hızla yayılacağı anlaşılmaktadır (6, 8). WHO'nun son raporlarına göre dünyada tahminen 600.000 AIDS vakası vardır ve yaklaşık 5-10 milyon kişide I-IN ile enfekte durumdadır. Gelecek i in yapılan tahminler 2000 yılına kadar yaklaşık 20-30 milyon kişinin HIV'le enfekte olacağını ve 3-4 milyon kişinin de AIDS'e yakalanarak öleceğini göstermektedir.

* Ege Üni. Hemş. Yüksekokulu İç Hast. Hem. A.B.D. Öğretim Üyesi

** Ege Üni. Hemş. Yüksekokulu İç Hast. Hem. A.B.D. Öğretim Elemanı

Türkiye'de ilk kez 1985 yılında giren AIDS hastalığının henüz ülkemizde hastalık döneminde değil taşıyıcılık döneminde olduğu söylenmekte ve 2000'li yıllarda Türkiye'de AIDS'in hastalık olarak patlama göstereceği ileri sürülmektedir. Ülkemizde ihbarı zorunlu bir hastalık olarak kabul edilen AIDS, Sağlık Bakanlığı verilerine göre halen 118 taşıyıcı. 61 AIDS hastası olmak üzere toplam 179 kişide bildirilmiştir. Bu sayılar şimdilik oldukça düşük gördürmekle birlikte konunun önemine dikkat çekecek bazı noktalar vardır. Örneğin, sadece Çapa Tıp Fakültesi kayıtlarına geçen AIDS taşıyıcı sayısı 104'dür.

ABD'de Mayıs 1989'a dek bildirilen 97.193 AIDS vakasının 21'inin 13-29 yaş grubunda bulunduğu görülmektedir. HIV enfeksiyonunun ortalama inkübasyon döneminin 7-10 yıl olarak bilinmesi bu gruptaki hasta kişilerin adolesan dönemde HIV ile karşılaştıklarını göstermektedir. Yukarıda yazılı nedenleri ötürü gelişmiş ülkelerde AIDS'in yayılmasını önleme çalışmaları ve araştırmaları daha çok risk altında bulunan genç kesim üzerinde yoğunlaşmıştır. Virüsün insandan insana geçişinin belirli bazı davranışlara bağlı olması, ve şu anda aşı gibi koruyucu bir yöntemin henüz bulunmaması. AIDS'in yayılımını durdurmanın tek çaresinin insanların özellikle risk gruplarının AIDS'in bulaşma ve korunma yolları hakkında bilinçlendirilmesi ve AIDS'e yalnızca sağlık açısından değil aynı zamanda toplumu tehdit eden sosyal bir problem olarak da bakılmasıyla mümkün olabileceğini göstermektedir.

Bugün için Türkiye'de toplumun genel yapısı, gelenek-görenek ve alışkanlıkları nedeniyle, AIDS insanımız için büyük bir sorun değilmiş gibi algılanmaktadır. Ancak ülkemizde de bastırılmış değerlerden, tam serbestiye doğru hızlı bir geçiş süreci başlamıştır. Bu süreçte çeşitli olumsuz ve istenmeyen olayların olması kaçınılmazdır. Bu olaylardan biride AIDS hastalarının ve taşıyıcıların sayısının hızla artmasıdır. Nitekim ülkemizde bildirilen AIDS olgularındaki artış trendi ve oldukça anlamlı bulunmuştur (4. 6).

Son yıllarda üniversite gençlik grubuyla ilgili pek çok araştırmalar yapılmıştır. Yapılan bu araştırmaların birinde Ülkemizde üniversitede gençliğinin AIDS hakkındaki bilgisinin Tüberküloz hastalığının bilgisinin oranla daha düşük oranlarda olduğu ortaya çıkmıştır (2).

Bu durumda AIDS'in Türkiye'de çok büyük bir sağlık ve sosyal problem olmadan şu anda tek çözümü olarak görülen önleme yollarının bir an önce ve ciddi bir şekilde uygulanması için topluma ve öncelikle de en büyük risk grubu olan gençlere planlı bir eğitim gerekmektedir.

Halen Türkiye'de AIDS'li hasta ve HiV taşıyıcı sayısı yüksek olmasada daha önce belirttiğimiz gibi 2000'li yıllarda bir artış olması beklendiği ve AIDS'in genç grubu daha çok tehdit etme olması nedeniyle bu çalışma üniversitede Sağlık Bilimlerinde eğitim gören öğrencileri:

- a. AIDS'in bulaşma ve korunma yolları, AIDS hakkındaki genel bilgi ve davranışı
- b. AIDS hastasına karşı düşüncelerini saptamak
- c. Konu ile ilgili berumseyebilecekleri eğitim yollarını belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırma evreni 1993-94 öğrenim yılında E. Ü. Sağlıkla ilgili Fakülte ve Yüksek Okul öğrencilerinden (n = 200) oluşmaktadır. Literatür bilgilerinin ışığı altında hazırlanan 46 soruluk anket formu bireysel görüşülerek doldurulmuştur. Elde edilen bulgular tablolarda gösterilmiş, istatistiksel değerlendirme de yüzdeler ki-kare önemlilik testi uygulanmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Tablo I de öğrencilerin bazı tanıtıcı özelliklerine göre dağılımları verilmiştir. Genel olarak yaş dağılımlarına bakıldığında 41 (20,5)'nin 18-19, öğrencilerin 105 (52.5) oranında 20-21 yaş grubunda olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılanların 60'ı, kız. 40'i erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

Okullara göre dağılımlara bakıldığında büyük oranda HYO ve Tıp Fak. öğrencilerinden oluşmaktadır. Öğrencilerin anne-babalarının eğitim durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında ise 80 (40) annenin. 79 (39.5) babanın ilköğretim mezunu olduğu saptanmıştır. Sadece annelerde okur-yazar olmayanların görülmeside dikkat çekici bir durumdur. Ailelerin ekonomik durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında büyük çoğunluğunu 150 (75) gelir gıdare denk olduğu görülmüştür.

Tablo 1. Öğrencilerin Sosyo-demografik Özelliklere Göre Dağılımı

Tarutıcı Bilgiler	Sayı	Yüzde
Yaş Grubu		
18-] 9	41	20.5
20-21	105	52.5
22-25	54	27
Cinsiyet		
Kız	120	60
Erkek	80	40
Öğrenim Gördüğü Okul		
I-1YO	73	36.5
Tıp Fakültesi	67	33.5
Diş Hekimliği	29	14.5
Ebe	13	6.5
Sağlık Tek. ve Diğer	18	9
Annenin Eğitim Durumu		
Okur Yazar Değil	23	11.5
OkurYazar	17	8.5
İlkokul	80	40
Orta - Lise	52	26
Yüksek Okul/Fakülte	28	14
Babanın Eğitim Durumu		
Okur Yazar	14	7
İlkokul	79	39.5
Orta-Lise	46	23
Yüksek Okul/Fakülte	61	30.5
Ailenin Ekonomik Durumu		
Gelir Gidere Denk	150	75
Gelir Giderden Az	20	10
Gelir Giderden Fazla	30	15
Anne Babanın Sağlıkla İlgili Meslekleri		
Sağlıkla İlgili Meslek Değil	165	82.5
Doktor	10	5
Hemşire	25	12.5

Anne-babanın sağlıkla ilgili mesleklerde olup olmadıklarına bakıldığında ise 165 (82.5) öğrencinin ailesinde sağlıkla ilgili mesleğe sahip kişilerin olmadığı, 10 (5) ebeveynin Doktor, 25 (12.5) kişinin de Hemşire olduğu görülmüştür.

Tablo 2 de AIDS'e ilişkin bilgi sorulan ve öğrencilerden alınan yanıtların dağılımı görülmektedir.

Tablo 2. AIDS'e İlişkin Bilgi Soruları ve Öğrencilerden Alınan Yanıtların Dağılımı

ÖĞRENCİLERDEN ALINAN YANITLAR

SORULAR	DOGRU YANIT		YANLIŞ VANIT		KISMEN DOGRU		YANITSIZ	
	SAYI	SAVI %0	SAYI	%0	SAYI	%0	SAYI	%0
1. AIDS'i tanımlayınız	50	25	29	14.5	103	51.5	18	9
2. AIDS oluşumuna etken mikro organizma nedir?	188	94	12	6	-	-	-	-
3. AIDS'in tanınmasında kullanılan laboratuvar testi nedir?	172	86	12	6	-	-	16	8
4. Testin (-) olması ne anlama gelir?	128	64	21	10.5	-	-	10	5
5. Testin (+) olması ne anlama gelir?	163	81.5	23	11.5	-	-	14	7
6. AIDS enf. başlama süresi nedir? (HIV'aldikten sonra)	57	43.5	60	30	-	-	53	26.5
7. AIDS'li bir hastanın çamaşırları nasıl dezenfekte edilir?	16	8	46	23	66	33	72	36
8. HIV'le enfekte olma yönünden risk altındaki kişiler kimlerdir?	34	17	17	8.5	126	63	23	11.5

	EVET		HAVIR		BILMIYOR	
	SAVI	SAYI	SAVI	SAYI	SAVI	SAYI
9. AIDS'li kişilerde lenf bezlerinde şişme ve yüksek ateş görülür mü?	143	71	19	9.5	38	19
10. AIDS'li kişilerde sıklıkla akciğer sorunları ortaya çıkar mı?	154	77	12	6	34	17
11. AIDS'li kişilerde oral mantar enfeksiyonu görülür mü?	146	73	16	8	38	19
12. Enfekte gebe kadın HIV'le bebeğiyle bulaşır mı?	189	94.5	7	3.5	4	2
13. Ann sütü HIV taşıyıcısı mıdır?	122	61	50	25	28	14
14. AIDS tüm vücut salgılarıyla bulaşır mı?	93	46.5	92	46	15	7.5
15. HIV kulak burun boğazına, ağıza, göz, burun, dırne, ağız, burun, dırne, ağız, burun, dırne ile bulaşır mı?	175	87.5	14	7	11	5.5
16. Diş çekme ile AIDS bulaşır mı?	182	91	-	-	18	9
17. Kan transfüzyonu, kan ürünleriyle temas ile AIDS bulaşır mı?	194	97	6	3	-	-
18. HIV böcek sokmaları, hasere ısırılmalarıyla bulaşır mı?	77	38.5	91	45.5	32	16
19. HIV her türlü cinsel ilişkiyle bulaşır mı?	90	45	63	31.5	47	23.5
20. AIDS'li bir kişiyle öpülürse hastalık bulaşır mı?	80	40	120	60	-	-

AIDS'i tanımlayınız ifadesine öğrencilerin ancak 103 (51.5) ünden kısmen doğru yanıt alınmıştır. Bu da literatür desteklemektedir ki Florerice N. HYO'da yapılan başka bir ara tırmada AIDS nedir sorusuna beklenen değerin çok altında (49 oranında) doğru yanıt verilebildiği görülmüştür (10). "AIDS oluşumuna etken mikroorganizma nedir sorusuna ise öğrencilerin 94'ü "HIV" diyerek doğru yanıt vermişlerdir. 56 oranında ise bakteri, mantar gibi yanlış yanıtlar alınmıştır. AIDS tanısında kullanılan "ELISA" testi öğrencilerin çoğunluğu tarafından (86) bilinmektedir. HIV alındıktan sonra AIDS enfeksiyonunun başlama süresi nedir ifadesine öğrencilerin sadece 43.5'i 6 ay-4.7 yıl şeklinde doğru cevap vermişlerdir. AIDS'li kişilerde lenf bezlerinde şişme yüksek ateş görülür mü ifadesine ise öğrencilerin 71'i evet diyerek doğru cevap vermişlerdir. AIDS'li bir kişide oral-mantar enfeksiyonu görülür mü? sorusuna ise öğrencilerin 73'ü evet diyerek doğru cevaplamışlardır. AIDS tüm vücut sıvılarıyla bulaşır mı ifadesine de 46.5 öğrenci evet diyerek yanlış cevaplamışlardır.

Anne sütü HIV taşıyıcısıdır sorusuna da öğrencilerin 61'i evet diyerek doğru yanıtlamışlardır. Bornovada eğitim gören lise öğrencileri arasında aynı konuda yapılan ara tırmada Anne sütü HIV taşıyıcısıdır sorusuna 77 gibi bir oranda doğru yanıt alınması ise oldukça dikkat çekicidir (4). Kulak deldirme, burun delme, akupunktur, dövme ile HIV bulaşır mı ifadesine de öğrencilerin 87.5'i evet diyerek doğru yanıt vermişlerdir. HIV böcek sokmaları, haşere ısırılmaları ile bulaşır mı ifadesine 45.5'i hayır diyerek doğru yanıt vermişlerdir. Hacettepe Üniversitesinde yapılan başka bir ara tırmada öğrencilerin sadece 22'si sivrisineklerle AIDS bulaşabilir ifadesine katılmadıklarını belirtmişlerdir. Yapılan diğer benzer ara tırma sonuçlarına da sivrisineklerin ve haşerelerin taşıyıcı olduklarına inanmalarının oranı yüksek bulunmuştur (6).

HIV her türlü cinsel ilişki (homoseksüel, heteroseksüel) ile bulaşır ifadesine öğrencilerden 90 oranında yanıt alınmıştır. Bu sonuçta literatüre uygunluk göstermektedir, benzer bir ara tırmada 86.6 oranında doğru yanıt verildiği görülmüştür (3). AIDS'li kişiyle öpüşürse AIDS bulaşır mı ifadesine öğrencilerden 40'i evet diyerek yanlış cevap vermişlerdir. Hacettepe Üniversitesinde sağlık bilimleri dışında eğitim gören öğrencilerle yapılan bir ara tırmada bu ifadeye 91 oranında hayır yanıtı verilmiş olması ara tırma kapsamına giren öğrencilerimizin bilgi seviyelerini değerlendirmek açısından güzel bir örnek oluşturmaktadır (6).

Öğrenciler AIDS'li kişinin yıkanacak çamaşırları laboratuvar eşyaları için uygun dezenfeksiyona ilişkin soruya sadece 8 oranında doğru yanıt verebilmişlerdir. HIV'le enfekte olma yönünden risk altındaki kişiler kimlerdir sorusunda öğrencilerin 17 gibi az bir çoğunluğu eşcinseller, LV ilaç bağımlıları, risk grubundaki kişilerden kan ve kan ürünleri alanlar, genel ev kadınları, AIDS'li kişinin ailesi şeklinde cevap vererek doğru yanıtlamışlardır. Öğrencilerin çoğunluğu sağlık personeli olarak kendilerini risk altındaki kişiler olarak 1. sırada belirtmişlerdir.

Tablo III'de öğrencilerin AIDS hastasına yaklaşımlarını belirten tablo dağılımı gösterilmektedir.

Tablo 3. Öğrencilerin AIDS Hastasına Karşı Düşüncelerini Belirleyen Tablo Dağılımı

ÖĞRENCİLERDEN ALINAN YANITLAR

SORULAR	EVET	HAYIR	KAYITSIZ	YANITSIZ
	SAYI	SAYI	SAYI	SAYI
1. AIDS'e yakalanmış bir kişinin toplum içinde yaşamasını uygun buluyor musunuz?	132	66	43	21.5
2. AIDS'e yakalanmış bir kişiyle aynı okulu ve evi paylaşıyor musunuz?	93	46.5	66	33
3. Sağlıkla ilgili bir alanda (ya da stajlarda) görev alacağız zaman kendinizin AIDS ile ilgili her konuda yeterli bilgiye sahip olduğunuza inanıyor musunuz?	52	26	137	68.5
4. Çalıştığınız ortamlarda stajlarda AIDS'den korunma yönünden kendinizi güvende hissediyor musunuz?	39	19.5	161	80.5
5. HIV'le enfekte bir hastaya bakmayı tercih eder misiniz?	54	27	107	53.5
6. Çalıştığınız yerde ya da stajlarda AIDS'li hastalar hakkında size yeterli bilgi veriliyor mu?	52	26	148	74

AIDS'e yakalanmış bir kişinin toplum içinde yaşamasını uygun buluyormusunuz ifadesine öğrencilerin 66'sı evet şeklinde yanıt vermişlerdir AIDS'e yakalanmış bir kişiyle aynı okulu ve evi paylaşıyor musunuz ifadesinde öğrencilerin 45'inden evet yanıtı alınmıştır. Bu sonuç-

lardan anlaşılacağı üzere gençler AIDS'li ki ilerin toplumda ya amasını ve sosyal aktiviteleme devam etmesini büyük bir oğurulukla olma ada uygun buluyorlar. Bu oranın aynı evi ve okulu payla ma konusurıda düşü göstermeside dikkat çeken başka bir nokta. Öğrenciler sağlıkla ilgili bir aklada (ya da stajlarda) görevalacağınız zaman kendinizi AIDS'le ilgili her konuda yeterli, bilgiye sahip olduğunuza inanyormusunuz o- rusuna ise 68.5 gibi büyük bir oranda hayır yanıtı vermişlerdir. Yine aynı ekilde çalı tığınız ortamlarda (ya da stajlarda) görevalacağınız zaman AIDS'ten korunma yönünden keridnizi güvende hi sediyormusunuz ifadesine de öğren ii riri 80.5'i hayır yanıtı verni lerdir. Bu

onuçlar bize sağlık bilimlerinde okuyan öğrencilerin büyük bir oğunluğunun AIDS hakkında yeterli bilgiy ahip olmadıklarını ve çalıştıkları ortamlarda ya da slajlarda kendilerini AIDS'ten korunma yönünden güv nde his etmediklerini görüyoruz. u sonuçlarda bize eğitim programlarında AIDS'e daha .ok yer verilm si ger ktığım; bize göstermektedir. HIV ile enfekte bir hastaya bakmayı tercih dermisiniz soru una ise öğrencilerden 53.5 gibi bir oranda hayır yanıtı alınmıştır. III. Ulusal Enfekstyon Kongresinde sunulan bir ba ka ara tırmada da özrencüertn AIDS'li kişiye olumlu bir tutum i inde olmadıkları görülmü tür. Tıp ve hem irelik öğrencilerinin yarısı (50-52.2) eb öğrencilerin de 16.2'si AIDS'li hatanın bakımını kabul edebileceklerini belirtmişlerdir. Dr. Chers'in aynı konuda 1989'da New York'ta eğitim gören Yüksek hem irelik öÖ'rencilerine rutin olarak AIDS'li bir hastasına balam ver eydiniz ne yapardınız sorusuna 340 öğrenciden 50'si ba ka bir departmanda çalışmak isteyeceğnt belirtmiştir (12). 1988 yılında Leser v Beard'ın yaptığı benzer bir araştırmada 177 öğrenciden AIDS'li bireye diyer hastalar gibi *bakım* vermeyi sadece 33'ü kabul etmiştir (5). Bu konuda Ral itin Bemstein'in (1990) yaptığı bir başka ara tırmada di hekimliği öğrencilerinin AIDS hastası konusunda n gatif düşüncel re sahip oldukları ve tedavi etmek istemedikleli ortaya çıkmıştır (5).

Tablo IV'de ara tırma sonucunda öğrencilerin 92.5'i okullarında seminer yapılmasını istediklerini 80'i de TV, radyo gibi yayın organları ile bilgi verilirse üğüeneceklerini belirtmişlerdir. Bu sonuçlarda öğrencilerin verilecek her türlü eğitime açık olduklarını görüyoruz.

Tnblo 4.

SORULAR	Öğrencilerin Yarutlan			
	EVET		HAYIR	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
1. Ok iluruzda bu konuda seminer yapılma ını ıst r misiniz?	185	92.5	15	7.5
2. TV, radyo gibi yayın organları llc bıgı verilirse ilgllenlr misiniz?	160	80	40	20

Tablo V'de araştırma sonucunda I-IN ile enfekte bir hasta ile karşılaşmak sizde ne gibi duygular uyandırıyor ifadesine 41'i acıma. 13 gibi çok az bir oranda yardımcı olma şeklinde yanıt alınmıştır.

Tablo 5. "HIV'le enfekte bir hasta ile karşılaşmak sizde ne gibi duygular uyandırıyor?" sorusuna verilen cevapların dağılımını gösteren tablo:

	SAYI	
ACI MA	80	40
KORKU, ÜRPERTİ	57	28.5
ENDİŞE	37	18.5
YARDIMCI OLMA	26	13
TOPLAM	200	

Tablo VI'da AIDS'e yakalanmış bir kişiye yapılabilecek sosyal yardımlar sizce ne olabilir ifadesine ise öğrencilerin 38 psikolojik destek. hayata bağlanmasını sağlamak, yaşama sevinci kazandırmak şeklinde duygusal bir yaklaşımda bulunmuşlardır.

Tablo 6. "AIDS'e yakalanmış bir kişiye yapılabilecek sosyal yardımlar sizce ne olabilir?" sorusuna verilen cevapların dağılımını gösteren tablo:

	SAYI	
MADDİ YARDIM	49	24.5
PSIKOLOJİK DESTEK	76	38
TOPLUMDA YAŞAMASINA İZİN VERMEK	47	23.5
SAGLIK GİDERLERİNİ DEVLETİN KARŞILAMASI	28	14
TOPLAM	200	

SONUÇ

Sonuç olarak:

_ Yüksek öğrenim gençlerinin AIDS hastalığına karşı yanlış bilgiden kaynaklanan olumsuz tutum geliştirdi.

- Hastalığa neden olan sosyal durumun olumsuz davranışta etkisi olduğu.
- Sağlık bilimlerinde eğitim gören öğrencilerin AIDS'e ilişkin bilgi düzeylerinin yeterli olmadığı
- Dış hekimliği fakültesinde okuyan öğrencilerin AIDS'li hastaya yakla ımında ve alınması gereken koruyucu önlemleri yeterli bilmedikleri ve uygulamadıkları
- Aletleri dezenfekte etmek için yapmaları gereken işlemleri bilmedikleri
- Hemşirelik Yüksek Okulu öğrencilerinin AIDS'li hastaya nasıl bakım verebileceklerini bilmediklerini
- Öğrencilerin hastaya yaklaşımlarında duygusal. romantik yanıtlar verdikleri bu yanıtlarında 1950 kuşaklarını Tüberkülozlu olan hastaya yaklaşımları anımsattığı
- Tüm öğrencilerin verilecek her türlü eğitime hazır oldukları görülmüştür.

Tüm bu sonuçlar doğrultusunda ailelere ve özellikle eğitimcilere büyük görevler düştüğü görülmüştür.

SUMMARY

INVESTIGATION of MEDICAL SCIENCES STUDENTS KNOWLEDGE and ATTITUDES TOWARDS AIDS

AIDS is rapidly spreading, worldwide disease with a fatal outcome. In the United States, it has been as wide as 21 in the young population between 13-20 years of age. Studies have been saturated on young population. In this study, we have examined the students in the Medical Science. and we have observed that they have been in a negative attitude arising from their lack of knowledge and education

KAYNAKLAR

1. Aksayan S. Kayhan M. "farklı risk gruplarında AIDS'e ilişkin bilgi ve düşünceler". III. Ulusal Enf Hast Kongre Kitabı. 199 I.
2. Elmas. F. "Türkiye'deki gençlik ve AIDS". IL. Ulusal AIDS Kongre Kitabı. 1994.

3. Esen A. "Hemşirelerin AIDS'e İlişkili Bilgi Gereksinimlerinin İncelenmesi". il. Ulusal AIDS Kongre Kitabı. 1994.
4. Mevsim V. "İzmir Bornova Merkez Sağlık Ocağı Bölgesindeki Liselerde Okuyan 14-19 Yaş Grubu Gençlerin AIDS Hakkındaki Bilgi Düzeyleri", Sağlık Sosyal Yardım Bakanlığı Dergisi. S:2. 1993.
5. Ohermann M H. Gignac D. "Knowledge and Attitudes About AIDS Among Canadian Nursing Students: Educational Implications", Nursing Education. No.6, 1992.
6. Özhan N. "Üniversite Öğrencilerinin AIDS Konusunda Bilgi ve Tutumları". ii. Ulusal Hemşirelik Kongresi. 1990.
7. Süzen D. "Türkiye'deki gençler ve AIDS". II. Ulusal AIDS Kongresi kitabı. 1994.
8. Türkmen S. "Türkiye'deki Gençler ve AIDS", II. Ulusal AIDS Kongre Kitabı. 1994.
9. Yürügen B. "İ. Ü. Eğitim Gören Üniversite Öğrencilerinin AIDS'e İlişkin Bilgi Düzeylerinin Karşılaştırılması. Türk Hemşireler Dergisi, s: 20. 1991.
10. Yürügen B, "Üniversite Öğrencilerinin AIDS'e İlişkin Bilgi Düzeylerinin Saptanması", ii. Ulusal Hemşirelik Kongre Kitabı, 1990.
11. AIDS Vakfı Dergisi. S: 1,
12. W. Charles M, "Nursing Faculty and Students Attitudes Regarding HIV" Nursing Education. Vol: 31, No: 6. 1991.

